

Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller

Kitap Değerlendirmesi

Kezban Nur Fındık *

Elem Eyrice-Tepeciklioğlu. *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller*, Ankara: Nobel Yayınları, 2019, Sayfa Sayısı: 208

Giriş

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı olan Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı'nda görev yapmaktadır. Doktora derecesini 2013 yılında alan Tepeciklioğlu, doktora sonrası çalışmalarını 2014–2015 yılları arasında Güney Afrika'daki Cape Town Üniversitesi Afrika Çalışmaları Merkezi'nde gerçekleştirmiştir. Afrika siyaseti, Türkiye-Afrika ilişkileri ve Afrika'da yükselen güçler üzerine çok sayıda yayını bulunan Tepeciklioğlu'nun son çalışmaları arasında ortak editörlüğünü üstlendiği *Turkey in Africa: A New Emerging Power?*, *Turkey's Pivot to the African Continent: Strategic Crossroads* ve *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'in "Turkey in Africa" özel sayısı yer almaktadır. Afrika'ya yönelik akademik ilgisi, 2005 yılında Cezayir'in bağımsızlığını konu alan yüksek lisans teziyle başlayan Tepeciklioğlu, aynı yıl Türkiye'nin Afrika açılımını hızlandıran gelişmelerin etkisiyle bu alana yönelmiştir. Bu çerçevede, Türkiye-Afrika ilişkilerine ortaklık temelli bir perspektif sunmak ve literatüre katkı sağlamak amacıyla *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller* adlı eserini kaleme almıştır.

Eser beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla; Afrika'ya açılım politikası öncesinde Türkiye-Afrika ilişkileri, Afrika ülkeleriyle siyasi ilişkiler ve askerî iş birliği, ekonomik ilişkiler ve Türk firmalarının kıtadaki yatırımları, Türkiye'nin Afrika'daki

* Yüksek lisans öğrencisi Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler programı ORCID: 0009-0004-8676-0576, E-mail: kezbanur97@gmail.com

Citation /Alıntı:

Fındık, N. K. (2025). Türk dış politikasında Afrika: temel dinamikler, fırsatlar ve engeller [Kitap Değerlendirmesi: Elem Eyrice-Tepeciklioğlu, *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller*]. *Journal of African Research*, 2, 48-53
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18664255>

Plagiarizm Check & Peer Review: This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees
Aştırma inceleme ve Akran Değerlendiresi: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem değerlendirmesinde geçmiştir.

Article Type: Book Review | **Makale Türü:** Kitap Değerlendirmesi

Submitted/Gönderim: 15.12.2025 | **Reviewed/ Değerlendirme:** 18.12.2025 | **Accepted/Kabul:** 19.12.2025 | **Published/Yayın:** 31.12.2025

yumuşak güç unsurları (insani yardımlar, eğitim ve kültürel iş birliği) ile Türkiye’de Afrika çalışmalarıdır. Bu çerçevede Afrika’nın sömürge dönemine kısaca değinilmekte, Türkiye’nin Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerindeki tutumu incelenmekte ve Türkiye-Afrika ilişkilerinin hangi aşamada ivme kazandığı ele alınmaktadır. Ayrıca, diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak Türkiye’deki Afrika çalışmalarına yer verilerek Afrika’nın Türk dış politikasındaki değişen konumu ortaya konulmaktadır.

Eser, Afrika’nın dış politikadaki değişen imajı ve konumunu ele alırken, Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesinde rol oynayan kurumsal aktörlere de odaklanarak Afrika’nın daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır. İlişkilerde atılan adımlar eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmekte ve geleceğe yönelik politika önerilerine yer verilmektedir. Küresel siyasette yükselen ve rekabet alanı hâline gelen Afrika’nın Türk dış politikasındaki konumunun anlaşılması açısından eser önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Sömürge döneminden günümüze uzanan tarihsel süreç, aracı kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve yıllara göre değişen nicel verilerle desteklenerek akıcı bir biçimde sunulmakta; bu yönüyle Afrika çalışmalarına yeni başlayan okuyucu ve araştırmacılar için kapsamlı bir temel kaynak oluşturmaktadır.

Değerlendirme ve Tartışma

Kitabın birinci bölümünde, Afrika’ya Açılım Politikası Öncesinde Türkiye-Afrika ilişkileri başlığı altında Afrika’daki Türk varlığının tarihsel arka planını oluşturacak temel bilgiler sunulmaktadır. Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu’nun 16. yüzyılda Afrika kıtasındaki hâkimiyet alanı ele alınmakta; Osmanlı’nın bölgedeki etkisinin zayıflama nedenleri ve Afrika’daki Türk varlığının sona erme süreci incelenmektedir. Soğuk Savaş yıllarında güvenlik kaygılarıyla Batı eksenli bir dış politika izleyen Türkiye, Afrika ülkeleri tarafından zaman zaman Batı yanlısı bir aktör olarak algılanmıştır. Özellikle Bağdat Pakti’nin kuruluş sürecinde Türkiye’nin öncü rolü, başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Bu dönemde Türkiye, Süveyş Kanalı’nın uluslararası statüsü ile Cezayir, Tunus ve Fas’ın bağımsızlığı gibi konularda Batı ile paralel bir tutum sergilemiştir. Ancak 1964 Kıbrıs Bunalımı sonrasında Türkiye’nin Kahire’de düzenlenen Bağlantısızlar Konferansı’na gözlemci olarak katılma talebinin reddedilmesi, Afrika ülkelerinin önemini fark edilmesine ve Türkiye’nin Afrika politikasında kademeli bir değişime gitmesine zemin hazırlamıştır.

1960’lı yıllarda Türkiye’nin Afrika ülkelerine yönelik üst düzey ziyaretleri başlamış; Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken Mısır’a, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ise Tunus’a resmî ziyaretlerde bulunmuştur. Bu dönemde karşılıklı temaslar artmış ve Türkiye, Afrika ile ilişkileri geliştirme yönünde önemli bir adım atarak Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Sahra-altı Afrika’dan sorumlu ayrı bir bölgesel daire kurmuştur. Ancak bu girişimler büyük ölçüde siyasi saiklerle sınırlı kalmış, ekonomik yatırımlarla

desteklenmediği için kalıcı ve uzun vadeli ilişkiler tesis edilememiştir. 1990'lı yıllar, Türkiye'nin liberal ekonomiye geçişle birlikte daha aktif bir dış politika izlemeye başladığı bir dönem olmuştur. Bu süreçte, Turgut Özal'ın başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemlerinde benimsediği ekonomi temelli dış politika anlayışı belirleyici olmuştur. Buna rağmen, 1990'lı yılların sonuna kadar istikrarlı bir Afrika politikası oluşturulamamış; ancak 1997–2002 yılları arasında Dışişleri Bakanı İsmail Cem döneminde Afrika'ya Açılım Eylem Planı kabul edilmiştir. Özal döneminin devamı niteliğindeki bu plan hem komşularla hem de diğer bölgelerle ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. Buna karşın, ekonomik krizler ve kaynak yetersizliği nedeniyle dış politikada sınırlı ilerleme sağlanabilmiş; 2002 yılında iktidara gelen AK Parti hükümeti ise önceki dönemde temelleri atılan bu dış politika aktivizmini devralarak daha ileri bir aşamaya taşımıştır.

Kitabın ilk bölümünde Türkiye'nin Afrika politikasının oluşum süreci ele alınırken, ikinci bölüm Afrika Ülkeleriyle Siyasi ve Askerî İş birliği başlığı altında AK Parti döneminde Afrika'ya açılım politikasının uygulanışına odaklanmaktadır. Bu bölümde, dönemin dış politika mimarlarından Ahmet Davutoğlu'nun başdanışmanlık, dışişleri bakanlığı ve başbakanlık görevleri çerçevesindeki rolü vurgulanmakta; ayrıca 25 Mayıs'ın Türkiye'de "Afrika Günü" olarak kutlandığı belirtilmektedir. Bölümde Türkiye'nin barışın inşası ve kalkınmaya verdiği önem ön plana çıkarılmakta; insani yardımlar ve barışı koruma faaliyetleri Türk dış politikasının temel unsurları olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Kore Savaşı'ndan itibaren çeşitli bölgelerde yürüttüğü barışı koruma operasyonlarının, 2000'li yıllarla birlikte Afrika'ya yönelen artan ilginin zeminini oluşturduğu ifade edilmektedir.

Bu bölümde Türkiye'nin Afrika'ya yönelik askerî ve teknolojik destekleri, güvenlik iş birliği anlaşmaları ve askerî eğitim faaliyetleri ele alınmakta; 2014 itibarıyla bu alandaki anlaşmaların sayısındaki artışa dikkat çekilmektedir. Korsanlık ve terörle mücadele kapsamında geliştirilen iş birlikleri ile Türkiye'nin özellikle Somali'de barışın tesisi ve devlet otoritesinin güçlendirilmesine yönelik arabuluculuk faaliyetleri öne çıkarılmaktadır. Diplomatik ilişkiler bağlamında ise Sahra-altı Afrika'daki temsilciliklerin sayısındaki artış, Afrika Birliği ile kurumsal ilişkilerin gelişimi ve karşılıklı üst düzey ziyaretlerin Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasındaki belirleyici rolü vurgulanmaktadır. Türkiye-Afrika zirveleri sonucunda ilişkilerin "stratejik ortaklık" düzeyine taşındığı; enerji, kalkınma ve insani yardım alanlarında iş birliğinin derinleştirildiği, TİKA faaliyetleri, burs programları ve THY uçuşlarındaki artış gibi unsurların sayısal verilerle desteklendiği görülmektedir. Ancak eser, tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye-Afrika ilişkilerinde mutlak bir kırılma ya da önceki dönemlerden tamamen kopuş yaşandığını iddia etmekten özellikle kaçınmakta; söylem ve kurumsallaşma düzeyindeki ilerlemenin, sahadaki sürdürülebilirlik ve

yapısal derinlik açısından hâlen tartışmalı olduğuna işaret ederek eleştirel bir değerlendirme sunmaktadır.

Üçüncü bölüm, Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkiler ve Türk Firmalarının Kıtadaki Yatırımları başlığı altında, özellikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye-Afrika ekonomik ilişkilerinde kaydedilen ilerlemeyi ele almaktadır. Bu çerçevede, 2003 yılında kabul edilen Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisinin ticaret hacmini artırma, KOBİ’lerin Afrika’ya yönelmesi ve Türk firmalarının kıtadaki varlığının güçlendirilmesi hedefleri vurgulanmakta; ticaret müşavirliklerinin sayısındaki artış bu sürecin somut göstergesi olarak sunulmaktadır. Bölümde, Türkiye-Afrika ticaret hacmi ve ürün grupları tablolarla aktarılırken, DEİK başta olmak üzere TOBB ve TÜSİAD’ın rolüne dikkat çekilmekte, Afrika’da kurulan iş konseyleri ve “Road Show” programı gibi girişimler değerlendirilmektedir. Arap Baharı’nın Türk yatırımlarını olumsuz etkilediği, buna karşın Sahra-altı Afrika’nın yeni bir pazar olarak öne çıktığı ifade edilmekte; enerji kaynakları açısından kıtanın küresel önemi ve Powership projesi gibi örnekler ele alınmaktadır. Ancak eser, tüm bu adımlara rağmen Afrika’nın zayıf kurumsal yapısı, ulaşım ve doğrudan uçuş yetersizlikleri gibi yapısal sorunların Türk yatırımlarının etkinliğini sınırladığını vurgulayarak, ekonomik açılımın nicel artışa karşın nitel ve sürdürülebilir bir derinliğe henüz ulaşamadığı yönünde eleştirel bir değerlendirmeyle bölümü sonlandırmaktadır.

Dördüncü bölüm, Türkiye’nin Afrika’daki yumuşak güç unsurlarını Joseph Nye’in yumuşak güç kavramsallaştırması çerçevesinde ele almakta ve insani yardımların Türk dış politikasındaki merkezi rolüne odaklanmaktadır. Bu kapsamda AFAD ve Kızılay başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile özellikle Somali’ye yönelik yoğun insani ve kalkınma yardımları vurgulanmakta; Türkiye’nin yardımlarının koşulsuz olması, Batılı aktörlerden ve Çin ile Hindistan gibi ülkelerden ayrıştığı temel nokta olarak sunulmaktadır. Ancak iç politikada yaşanan sorunların, insani yardımın inandırıcılığı ve sürdürülebilirliği açısından soru işaretleri yarattığı da belirtilmektedir. Bölümde ayrıca TİKA’nın Afrika’daki kurumsal rolü, koordinasyon ofislerinin artışı ve eğitim, istihdam ile temiz su projeleri ön plana çıkarılmakta; TİKA’nın farklı kamu kurumlarıyla yürüttüğü iş birlikleri aktarılmaktadır. Zamanla dini temelli STK’ların Afrika’daki görünürlüğünün arttığına dikkat çekilirken, eğitim alanında uluslararası öğrenci bursları, YTB’nin faaliyetleri ve Afrikalı öğrenci sayısındaki artış tablolarla sunulmaktadır. Bu çerçevede dil engeline ve FETÖ bağlantılı okulların kapatılmasında Türk Maarif Vakfı’nın rolüne değinilmekte; Yunus Emre Enstitüsü’nün kültür merkezleri ile THY, Anadolu Ajansı ve TRT World’ün Afrika’daki varlığı, Türkiye’nin imaj inşası ve ilişkilerin derinleşmesinde önemli yumuşak güç unsurları olarak değerlendirilmektedir.

Kitabın son bölümünde, Türkiye’de Afrika Çalışmaları başlığı altında Türkiye’deki Afrika çalışmalarının Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya gibi ülkelerle kıyaslandığında hâlen sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’de Afrika çalışmalarına ilişkin ilk bibliyografik derlemenin Cengiz Orhonlu tarafından yapıldığı, Ahmet Kavas ve Elem Eyryce-Tepeciklioğlu’nun alana katkı sunan çalışmaları ile akademik literatürün gelişim süreci ele alınmaktadır. Bölümde, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı ülkelerinde Afrika çalışmalarının kurumsallaştığı; Çin, Rusya ve Japonya gibi ülkelerin ise Afrika’ya daha geç ve pragmatik bir ilgi geliştirdiği karşılaştırmalı olarak aktarılmaktadır. Afrika’nın kıtlık ve çatışmalarla anılan imajından Türkiye açısından fırsat alanına dönüşümü tartışılırken, bu dönüşümün akademik alandaki yansımaları eleştirel bir bakışla değerlendirilmektedir. Türkiye’de Afrika konulu tezler, araştırma merkezleri ve üniversiteler tablolarla sunulmakta; Ankara Üniversitesi bünyesindeki AÇAUM başta olmak üzere kurulan merkezler tanıtılmaktadır. Bölüm, Afrika’nın Türk dış politikasındaki artan önemine rağmen akademik bilgi üretiminin bu hızla paralel gelişmediğine dikkat çekerek, lisansüstü çalışmaların artırılması ve Afrika çalışmalarının daha kurumsal ve sürdürülebilir bir zemine oturtulması gerektiği yönündeki önerilerle sonlanmaktadır.

Sonuç

2019 yılında Elem Eyryce Tepeciklioğlu tarafından kaleme alınan eser, okuyucuya Afrika hakkında kapsamlı ve sistematik bir temel bilgi sunmaktadır. Afrika’nın sahip olduğu enerji ve doğal kaynaklar bağlamındaki stratejik önemi, Türk dış politikasındaki konumunun zaman içinde nasıl değiştiği ve kıtanın küresel siyasette yükselen bir güç hâline gelmesinin nedenleri tarihsel bir perspektifle ele alınmaktadır. Türk dış politikasında yumuşak gücün rolü ayrıntılı biçimde incelenmiş; bu kapsamda Afrika ile ilişkilerde faaliyet gösteren kurumlar, kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin oluşum süreçleri ile faaliyet alanları resmî verilerle desteklenerek açıklanmıştır. Eserde Türkiye-Afrika ilişkileri; eğitim, ticaret ve din gibi farklı boyutlar üzerinden ele alınmış, her alanda yürütülen faaliyetler bütüncül bir çerçevede değerlendirilmiştir. Türkiye’nin Afrika politikasında istikrarlı bir yaklaşımın ne zaman ve hangi koşullar altında olduğu açık biçimde ortaya konulurken, eleştiri ve önerilere yer verilmesi ilişkilerin geleceğine yönelik analitik bir katkı sunmaktadır. Bölümler, tarihsel arka plan üzerine inşa edilerek gelişmeler ve uygulamalarla pekiştirilmiş; kronolojik yapı sayesinde okuyucuya akıcı ve tutarlı bir anlatım sağlanmıştır. Bu yönüyle eser, sunduğu temel bilgiler, ayrıntılı örnekler ve resmî veriler aracılığıyla Afrika’yı tanımak isteyen okuyucular ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak, Afrika kıtasının Türk dış politikasındaki artan öneminin daha iyi anlaşılması açısından eser önemli bir katkı sunmakta; Türkiye-Afrika ilişkilerinin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi için hem akademik çalışmaların süreci yakından

takip etmesinin hem de dış politika stratejilerinin ekonomik araçlarla daha güçlü biçimde desteklenmesinin uzun vadede belirleyici olacağına işaret etmektedir.